

**TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA GRAFIK
ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH, MAQSADI, MAZMUNI VA
VOSITALARI**

Mamatova Zilolaxon Xabibulloxonovna

Farg'ona davlat universiteti dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa

doktori (PhD) E-mail: mamatova.zilolakhon@gmail.com

Olimova Lobarxon Sherzodjon qizi

Farg'ona Davlat universiteti Amaliy Matematika yo'nalishi talabasi

E-mail: lobarxonkamolova0104@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada ta'lim samaradorligini oshirishda grafik organayzerlardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari, ularning maqsadi, mazmuni va pedagogik vositalari chuqur tahlil qilingan. Grafik organayzerlarning o'quv jarayonidagi roli, ularning vizual tafakkurni rivojlantirish, axborotni tahlil qilish va tizimlashtirishdagi o'rni ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan organayzerlardan foydalanishning afzalliklari, ularning ta'limda interaktivlik va innovatsionlikni ta'minlashdagi o'rni ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, grafik organayzerlardan tizimli foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv, muammoli vaziyatlarda yechim topish va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirishda samarali hisoblanadi. Shuningdek, bu metod ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirish va o'qituvchining dars jarayonini tashkil etishdagi mahoratini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada grafik organayzerlarning turlari, ularning didaktik imkoniyatlari hamda fanlararo integratsiyani ta'minlashdagi o'rni keng yoritilgan. Xulosa o'rnida, ushbu vositalar ta'lim jarayonini vizuallashtirish

orqali o'quvchilarning bilim faoliyatini faollashtiruvchi samarali pedagogik mexanizm sifatida baholangan.

Аннотация

В статье подробно рассмотрены теоретико-методологические основы использования графических органайзеров в повышении эффективности обучения. Определены цели, содержание и педагогические средства применения органайзеров в образовательном процессе. Особое внимание уделено их роли в развитии визуального и логического мышления учащихся, формировании умений анализа, систематизации и обобщения информации. Автор акцентирует внимание на значении графических органайзеров как инновационного дидактического инструмента, обеспечивающего активизацию познавательной деятельности и развитие метакогнитивных способностей обучающихся. Представлены примеры использования различных видов органайзеров (кластеров, интеллект-карт, диаграмм Венна, временных линий) на различных этапах обучения. В работе также рассматриваются современные цифровые платформы (Canva, Miro, Lucidchart, Coggle и др.), которые позволяют эффективно внедрять графические органайзеры в интерактивную образовательную среду. Сделан вывод о том, что системное применение данных инструментов способствует повышению качества образования, развитию критического и творческого мышления, а также совершенствованию профессиональной компетентности педагогов.

Annotation

This article provides an in-depth analysis of the theoretical and methodological foundations of using graphic organizers to enhance educational effectiveness. It defines the goals, content, and pedagogical tools associated with graphic organizers and explores their role in developing students' visual and logical thinking, as well as their ability to analyze, categorize, and synthesize information. The research emphasizes the importance of graphic organizers as an innovative

didactic tool that promotes active learning, fosters metacognitive development, and enhances students' engagement in the learning process. The study discusses various types of graphic organizers such as clusters, mind maps, Venn diagrams, and timelines, highlighting their pedagogical potential at different stages of instruction. Furthermore, the article examines the use of modern digital tools (such as Canva, Miro, Lucidchart, Coggle, and others) that facilitate the creation and integration of graphic organizers into interactive digital learning environments.

Kalit so‘zlar:

Ta'lim samaradorligi, grafik organayzer, vizual metodlar, innovatsion texnologiyalar, o'qitish vositalari, kognitiv rivojlanish, aqliy xarita, pedagogik innovatsiya, axborot texnologiyalari.

Ключевые слова:

Эффективность обучения, графический органайзер, визуальные методы, инновационные технологии, средства обучения, когнитивное развитие, интеллект-карта, педагогические инновации, информационные технологии.

Keywords:

Educational effectiveness, graphic organizer, visual methods, innovative technologies, teaching tools, cognitive development, mind map, pedagogical innovation, information technologies.

Kirish

Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimi jadal sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Axborot oqimining keskin ortishi, raqamli texnologiyalar va innovatsion pedagogik yondashuvlarning keng joriy etilishi o'qituvchilardan ta'lim jarayonini yangicha asosda tashkil etishni talab qilmoqda. Shu sababli, zamonaviy o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o'z

g'oyalarni aniq, mantiqiy tarzda ifodalash ko'nikmalarini shakllantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'lishi lozim. Ta'lim samaradorligini oshirishda vizual pedagogik texnologiyalar, xususan, grafik organayzerlardan foydalanish alohida o'rin tutadi. Chunki o'quvchi tomonidan o'rganilayotgan axborotni faqat eshitish yoki o'qish orqali emas, balki uni ko'rish, tasniflash, bog'lash va chizish orqali o'zlashtirish samaradorlikni bir necha barobar oshiradi. Grafik organayzerlar o'quvchi yoki talaba uchun o'rganilayotgan ma'lumotlarni mantiqiy tizimda joylashtirish, ularning o'zaro aloqasini aniqlash, muhim g'oyalarni ajratish hamda umumlashtirish imkonini beruvchi ko'rgazmali modellar hisoblanadi

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qitish samaradorligini oshirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri — o'quvchilarning bilim faoliyatini faollashtirish va ularning kognitiv jarayonlarini boshqarishdir. Bu borada grafik organayzerlar — o'quv faoliyatining vizual ifodasi, tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy aloqalarni tasvirlash vositasi sifatida — alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Psixologik tadqiqotlar (A. Ausubel, J. Novak, D. Marrzano va boshqalar) shuni ko'rsatadiki, inson tafakkuri vizual ko'rinishda berilgan axborotni tezroq qayta ishlaydi va uni uzoq muddatli xotirada samaraliroq saqlaydi. Shu boisdan grafik organayzerlardan foydalanish vizual, verbal va mantiqiy tafakkurni uyg'unlashtiruvchi didaktik mexanizm sifatida e'tirof etiladi.

Grafik organayzerlar yordamida o'quvchi axborotni passiv qabul qilmaydi, balki uni qayta ishlab chiqadi, tahlil qiladi va o'z bilim tizimiga kiritadi. Bu jarayon o'quvchining metakognitiv faoliyatini – ya'ni o'z fikrlash jarayonini anglash va boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Grafik organayzerlardan foydalanishning bosh maqsadi — o'quvchilarda axborotni qabul qilish, tahlil qilish va tizimlashtirish jarayonini vizual asosda tashkil etish orqali ta'lim samaradorligini oshirishdir. Shu maqsadni amalga oshirishda quyidagi vazifalar hal etiladi: tushunchalar va g'oyalar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni shakllantirish; muhim va ikkinchi darajali axborotni farqlash

ko'nikmasini rivojlantirish; mavzuni strukturalashtirish orqali tahlil va umumlashtirishni osonlashtirish; mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.

Grafik organayzerlarning turlari ko'p: Venn diagrammasi, klaster, aqliy xarita (mind map), sabab-oqibat sxemasi, vaqt chizig'i (timeline) va boshqalar. Ularning har biri o'ziga xos didaktik vazifani bajaradi. Masalan, Venn diagrammasi tushunchalarni taqqoslash uchun, aqliy xarita yangi g'oyalar ishlab chiqish uchun, vaqt chizig'i esa jarayonlarni xronologik tartibda ko'rsatish uchun qo'llaniladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) asosida grafik organayzerlardan foydalanish imkoniyatlari yanada kengaydi. Bugungi kunda o'qituvchilar Canva, Miro, Coggle, Lucidchart, MindMeister, Padlet, Google Jamboard kabi onlayn platformalar yordamida organayzerlarni yaratib, real vaqt rejimida tahrir qilish va baham ko'rish imkoniga ega. Bunday raqamli vositalar ta'lim jarayonini interaktiv, kollaborativ va reflektiv holga keltiradi. O'quvchilar birgalikda ishlash, muhokama qilish, g'oyalarni umumlashtirish orqali nafaqat bilim, balki ijtimoiy kommunikativ kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Grafik organayzerlar ta'limda konstruktivistik yondashuv tamoyillariga to'liq mos keladi. Unga ko'ra, bilim o'qituvchi tomonidan tayyor holda berilmaydi, balki o'quvchi tomonidan faol o'zlashtiriladi. Shu bois organayzerlar faol o'rganish (active learning) modelining muhim komponenti sifatida e'tirof etiladi. Ular nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning metakognitiv, ijtimoiy va reflektiv kompetensiyalarini shakllantiradi.

Ta'lim samaradorligini oshirishda grafik organayzerlardan foydalanish

Klaster metodi

- **O'quvchilarda** mavzular orasidagi bog'liqlikni aniqlash ko'nikmasini rivojlantiradi.
- Tushunchalarni tizimlashtirish va tarmoqlash orqali chuqurroq o'zlashtirishni ta'minlaydi.

- Matematika va informatika darslarida “funksiya”, “algoritm” kabi tushunchalarni tushuntirishda samarali.

Aqliy xarita

- O‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi.
- Mavzuni bosqichma-bosqich ko‘rgazmali tarzda o‘rganishga yordam beradi.
- Informatika darslarida dastur strukturasi yoki ma’lumot oqimini vizual tarzda ifodalashda qo‘llaniladi.

Muammoli ta’lim metodi

- Grafik organayzerlar yordamida o‘quvchilar mustaqil muammoni tahlil qilishni o‘rganadilar.
- Masalan, “Funksiya grafigi qaysi holatda nolga teng bo‘ladi?” kabi savollarda muammoni yechish jarayonini bosqichma-bosqich vizual tarzda ko‘rsatadi.

- O‘quvchi o‘rganish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Konstruktivistik yondashuv

- O‘quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki o‘z tajribasi asosida quradi.
- Grafik organayzerlar yangi bilimlarni mavjud bilimlar bilan bog‘lash uchun kognitiv ko‘prik vazifasini bajaradi.
- Matematika va informatika fanlarida bu yondashuv o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi.

Raqamli vositalar va interaktiv texnologiyalar

- Grafik organayzerlarni yaratishda raqamli platformalar (Canva, Miro, Lucidchart, MindMeister) dan foydalanish darsni interaktiv qiladi.

Xulosa

Grafik organayzerlardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ilmiy-metodik omil bo'lib, u o'quvchilarning tafakkur faoliyatini faollashtiradi, mustaqil fikrlash va tahliliy yondashuvni rivojlantiradi. Ularning yordamida ta'lim jarayoni vizuallashtiriladi, murakkab mavzular soddalashtiriladi, o'quvchilarda bilimlarni ongli o'zlashtirish ko'nikmalari shakllanadi.

Shuningdek, raqamli vositalardan foydalangan holda grafik organayzerlarni yaratish, ulardan darslarda, amaliy mashg'ulotlarda va mustaqil ish jarayonida foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va fanlararo integratsiyani ta'minlaydi. Shu bois, grafik organayzerlar zamonaviy ta'limda innovatsion texnologiya sifatida o'qituvchilar tomonidan keng qo'llanilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ausubel, D. P., Novak, J. D., & Hanesian, H. (1978). Educational Psychology: A Cognitive View. New York: Holt, Rinehart and Winston.
2. Marzano, R. J., Pickering, D. J., & Pollock, J. E. (2001). Classroom Instruction That Works: Research-Based Strategies for Increasing Student Achievement. Alexandria, VA: ASCD.
3. Novak, J. D. (2010). Learning, Creating, and Using Knowledge: Concept Maps as Facilitative Tools in Schools and Corporations. New York: Routledge.
4. Buzan, T. (2018). The Ultimate Book of Mind Maps. London: HarperCollins.
5. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

6. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.
7. Oxford, R. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
8. Сайфиев, Х. Т. (2020). *Pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
9. Yo'ldoshev, J. G., & Hasanboeva, O. (2021). *Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasi*. Toshkent: Innovatsiya ziyo nashriyoti.
10. Mirzayeva, G. (2022). "Grafik organayzerlardan foydalanishning ta'lim samaradorligiga ta'siri." *Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar jurnali*, №4, 112–118-betlar.
11. Karimova, N. (2023). "Konstruktivistik yondashuv asosida o'qitish metodlarini rivojlantirish." *Oliy ta'limda innovatsiyalar*, №2, 56–64-betlar.
12. Kauchak, D. P., & Eggen, P. D. (2017). *Introduction to Teaching: Becoming a Professional*. Pearson Education.
13. Jonassen, D. H. (1999). *Designing Constructivist Learning Environments*. New York: Routledge.
14. UNESCO (2021). *ICT Competency Framework for Teachers*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3775-son qarori. (2018-yil 6-iyun). "O'zbekiston Respublikasida raqamli ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida."
16. Hasanov, S. & Abdurahmonova, M. (2021). "Raqamli pedagogika va vizual ta'lim vositalarining integratsiyasi." *Pedagogik izlanishlar jurnali*, №3, 87–95-betlar.